

А. В. Горностай, к. ю. н., асистент кафедри кримінального права № 1 Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»

ФАКТИЧНА ПОМИЛКА В ОБ'ЄКТІ ТА ЇЇ ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ВЧИНЕНОГО ЯК ЗАМАХУ НА ЗЛОЧИН

Фактична помилка – це неправильне уявлення особи про фактичні об'єктивні ознаки складу злочину¹. При фактичній помилці особа правильно оцінює юридичну, правову характеристику певного діяння як конкретного злочину, однак помиляється у його фактичних об'єктивних ознаках².

Помилка в об'єкті полягає в неправильному уявленні особи про характер тих суспільних відносин, на які посягає її діяння: це неправильне уявлення особи про соціальну і юридичну суть об'єкту посягання і кількість об'єктів, яким фактично заподіюється шкода. Особа спрямовує своє діяння на заподіяння шкоди одним суспільним відносинам, але через її помилку шкода фактично заподіюється іншим. Наприклад, бажаючи знищити будинок захисника в зв'язку з його діяльністю, пов'язаною з наданням правової допомоги, особа помиляється і підпалює будинок, який належить іншій особі. У цьому разі діяння було спрямоване на порушення суспільних відносин у сфері здійснення правосуддя, а фактично внаслідок помилки заподіяло шкоду відносинам власності.

Помилка в об'єкті посягання можлива лише на рівні родового і безпосереднього об'єктів. На рівні загального об'єкту злочину помилка неможлива, оскільки будь-який злочин посягає на суспільні відносини, які охороняються кримінальним законодавством, тобто загальний об'єкт один і помилитися в ньому неможливо.

Оскільки об'єкт є елементом складу злочину, що, насамперед, визначає характер суспільної небезпечності злочину та його правильну кваліфікацію, неправильне уявлення особи про об'єкт впливає на її вину і відповідальність: особа відповідає за спрямованістю умислу. Проте внаслідок того, що фактично шкода тому об'єкту, на який посягала особа, не була заподіяна, *відповідальність має наставати за замах на цей злочин*.

¹ Бажанов, М. И. Уголовное право Украины. Общая часть [Текст] : конспект лекций / М. И. Бажанов. – Днепропетровск : Пороги, 1992. – С. 58.

² Кримінальне право України. Загальна частина [Текст] : підручник / за ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація ; кол. авт. : Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, Л. М. Кривоченко, В. А. Ломако [та ін.]. – 4-е вид., переробл. і доп. – Х. : Право, 2010. – С. 178.

Слід підкреслити, що дане правило про кваліфікацію злочинів, вчинених за умов помилки в об'єкті, застосовується тільки при конкретизованому умислі¹.

При невизначеному умислі злочин кваліфікується як замах на той об'єкт, якому фактично була заподіяна шкода, оскільки винний рівною мірою бажав заподіяння шкоди будь-якому з декількох можливих родових об'єктів.

Між тим, КК України містить низку статей, які передбачають посягання на життя (вбивство та замах на вбивство) як закінчений злочин. Тобто переносять момент закінчення злочину на стадію замаху (злочини з усіченим складом). Це посягання на життя державного чи громадського діяча (ст. 112 КК), посягання на життя працівника правоохоронного органу, члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону або військовослужбовця (ст. 348 КК), посягання на життя судді, народного засідателя чи присяжного в зв'язку з їх діяльністю, пов'язаною із здійсненням правосуддя (ст. 379 КК), посягання на життя захисника чи представника особи у зв'язку з діяльністю, пов'язаною з наданням правової допомоги (ст. 400 КК), посягання на життя представника іноземної держави (ст. 443 КК). У цих випадках законодавець використав конструкцію замаху для формування специфічного виду закінченого злочину. Тому виникає питання, як має бути кваліфіковане діяння винного, якщо він припускається помилки в об'єкті при вчиненні цих злочинів?

За загальним правилом, ця помилка вимагає кваліфікації вчиненого у відповідності зі спрямованістю умислу винної особи. Однак, оскільки фактично шкоду тому об'єкту, який передбачався, не було заподіяно, відповідальність має наставати за замах на цей злочин².

Між тим, виходячи з цього положення, помилку в об'єкті при посяганні на життя зазначених осіб необхідно визначати як замах на посягання на їх життя. Тобто фактично може мати місце «замах на замах». Така конструкція видається дещо абсурдною, хоча і відповідає прийнятним у науці правилам кваліфікації злочинного діяння при помилці в об'єкті. Таким чином, все вчинене має кваліфікуватися за частиною 2 чи 3 ст. 15 та статтями 112, 348, 379, 400, 443 КК України.

Необхідно звернути увагу також на помилку в об'єкті, яка полягає в неправильному уявленні винної особи про соціальну та юридичну оцін-

¹ Енциклопедія уголовного права [Текст] / отв. ред. В. Б. Малинин. – СПб. : Изд. проф. Малинина, 2005. – Т. 4 : Состав преступления. – С. 772.

² Бажанов, М. И. Уголовное право Украины. Общая часть [Текст] : конспект лекций / М. И. Бажанов. – Днепропетровск : Пороги. 1992. – С. 58; Кримінальне право України. Загальна частина [Текст] : підручник / за ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація ; кол. авт.: Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, Л. М. Кривоченко, В. А. Люмако [та ін.]. – 4-е вид., переробл. і доп. – Х. : Право, 2010. – С. 178; Енциклопедія уголовного права [Текст] / отв. ред. В. Б. Малинин. – СПб. : Изд. проф. Малинина, 2005. – Т. 4 : Состав преступления. – С. 772.

ку даного об'єкта. Обставинами, від яких залежить ця оцінка, можуть бути вагітність потерпілої при вбивстві, або ж недосягнення потерпілою особою 18 чи 14 річного віку при звалтуванні.

Якщо особа вчиняє злочин виходячи з неправильного уявлення про наявність конкретної обтяжуючої обставини, вчинене має кваліфікуватися як замах на злочин з даною обтяжуючою обставиною. Наприклад, особа вбиває жінку, помилково вважаючи її вагітною. Видається, що це діяння має кваліфікуватися як замах на вбивство жінки, яка завідомо для винного перебувала у стані вагітності. Або гвалтівник, вчиняючи злочин, вважає, що потерпіла особа не досягла 18 чи 14 років. Тоді вчинене має кваліфікуватися як замах на звалтування малолітньої чи неповнолітньої особи.

Помилка щодо кількості об'єктів посягання може бути подвійного значення: 1) особа вважає, що вчиняє посягання тільки на один об'єкт, тоді як в дійсності шкода завдається більшій кількості суспільних відносин, які охороняються кримінальним правом; 2) особа вважає, що її діяння спрямовані проти двох чи більше об'єктів, а в дійсності, шкода спричиняється лише одному¹.

При першому виді помилки в кількості об'єктів посягання необхідно встановити, якої саме помилки припустився винний – вибачальної чи винної². При вибачальній помилці, коли особа не повинна була або не могла усвідомлювати факт посягання на інші об'єкти, вона підлягає кримінальній відповідальності тільки за спричинення шкоди тому об'єкту, який охоплювався її умислом. За наявності винної помилки, коли особа повинна була чи могла усвідомлювати факт посягання на інші об'єкти, вона несе кримінальну відповідальність за умисне або необережне спричинення шкоди об'єктам, які не охоплювалися його умислом.

При другому виді помилки в кількості об'єктів посягання все вчинене необхідно кваліфікувати як сукупність злочинів: як закінчений злочин за спричинення шкоди одному об'єкту і як замах на ті об'єкти, які не зазнали шкоди. Так, О. І. Рарог наводив наступний приклад: за підпал будинку з метою вбивства його власника, якого в цей час в будинку не було, винний повинен нести кримінальну відповідальність за сукупністю умисного знищення майна та за замах на умисне вбивство способом, небезпечним для життя багатьох осіб³.

Від помилки щодо якісної та соціальної характеристики об'єкта необхідно відрізнити помилку в предметі посягання або в особі потерпілого. Якщо винний припускається помилки в предметі чи в особі потерпілого, це не впливає на кваліфікацію, оскільки винна особа не помиляється в характері об'єкта посягання.

¹ Рарог, А. И. Проблемы субъективной стороны преступления [Текст] : учеб. пособие / А. И. Рарог. – М., 1991. – С. 61.

² Там само.

³ Там само. – С. 63.